

Darüşşifa İslam Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi/Darüşşifa Journal Of Islamic Medical
History Research

ISSN:2822-4949

(Haziran/June 2023)2/1

VII. Haçlı Seferi ve Salgın Hastalıklar

VII. Crusade And Epidemics

Musa DEMİR

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kocasinan İlçe Müftülüğü, Mimarşinan (Kuloğlu) Cami Müezzin
Kayyım, Kayseri, Türkiye.

musa_demir@hotmail.com

orcid.org/0000-0001-8404-5422

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFORMATION

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 21 Ocak 2023

Kabul Tarihi/Accepted: 2 Mart 2023

Yayın Tarihi/Published: 30 Haziran 2023

Atıf/Cite As

Demir, Musa, "VII. Haçlı Seferi ve Salgın Hastalıklar" Darüşşifa İslam Tıp Tarihi Araştırmaları
Dergisi, (Haziran/June, 2023) 2/1

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile
lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0
International License (CC BY-NC).

İNTİHAL/PLAGIARISM

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. This article
has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software

VII. CRUSADE AND EPIDEMICS

ABSTRACT

King of France Louis IX. fell ill with malaria in 1244, lost consciousness due to this disease, and his servants thought he was dead when he was unconscious. IX. Louis had sworn to organize a Crusade if he recovered from the disease.

Immediately after Louis IX. regained his health, he started the preparations for the Crusade and came to Cyprus on September 11, 1248. On June 4, 1249, he came to Dimyat and took this place in a short time. Later Louis' IX. brother, Robert, Count of Artios, had raided the soldiers in the Muslim headquarters in Mansoura. As a result of this raid, many Muslim soldiers were martyred, including the army commander, Fahreddin Şeyhu'ş-Şuyûh. Some of the Mamluk troops in the Ayyubid army escaped from this turmoil and lay an ambush in the narrow streets of Mansura, waiting for the Crusaders to enter the streets of the city. After the Crusaders entered the streets of the city, they suddenly attacked and killed almost all of the knights. Thus, the Crusaders had to withdraw from Mansura by suffering great losses before they could get what they wanted.

Meanwhile, the Ayyubid ruler of Egypt, Melikus-Sâlih (637-647/1240-1249) died due to the tuberculosis he had caught, and his son Turanşah ascended to the Ayyubid throne. As soon as Turanşah came to the throne, he had light ships built to effectively fight the Crusaders, and prevented the Crusaders from bringing supplies and war equipment from Damietta via the Nile River. Turanşah later strengthened the army by adding many soldiers to the army. While Turanşah was making these preparations, the Crusaders were struggling with hunger and epidemic diseases. Finally When Louis IX. realized that he was not likely to win against the Muslims, he sent an envoy to Turanşah to make an agreement, but the desired agreement could not be achieved.

When Louis IX. could not come to an agreement with Turanşah, he decided to withdraw the army and return to Damietta. Being aware of this situation, Turanşah ordered the army to attack the Crusaders. Many Crusader soldiers were killed in this attack. who was diagnosed with dysentery. Louis IX, took the men to a cabin. Various epidemics spread among the crusader knights due to the lack of supplies and the shortage of clean water. Dead layers appeared on the gums of the soldiers who got the disease. So much so that surgeons had to cut this meat so that patients could chew their food. The symptoms of another epidemic were the drying of the flesh on the legs and the formation of black, earth-colored spots on the skin. In addition, the teeth of those who had the disease began to rot. They were subsequently bleeding from their noses and later died. As a result, When Louis IX. saw that the army had suffered too many casualties, he was convinced that he could no longer resist the Muslims. After the meeting with his leading commanders, he asked Turanşah for safety and decided to surrender.

Turanşah responded positively to the Crusaders' demand for security. While making an agreement between the Muslims and the Crusaders, someone named Marcel; Unbeknownst to Louis IX.

"Knights! The final order of our king is to surrender unconditionally to the Muslims." said. The knights of the Crusades, thinking that this order was a request of the king, gave all their weapons to the Muslims and surrendered. Thus VII. The Crusade ended in great disappointment. Later Louis IX. VIII on Tunisia in 1270. He organized the Crusade. Here he himself, his son and most of his army died of the plague.

Keywords: VII. Crusade, Louis IX., Turanşah, Epidemic, Death.

VII. Haçlı Seferi ve Salgın Hastalıklar

ÖZET

Fransa Kralı IX. Louis, 1244 tarihinde malaria (sıtma) hastalığına yakalanmış, bu hastalık sebebiyle de bilincini kaybetmiş, bilinci kapalıyken hizmetçileri onun öldüğünü zannetmişti. IX. Louis, hastalıktan kurtulup iyileşmesi halinde bir Haçlı Seferi düzenleyeceğine yemin etmişti.

IX. Louis sağlığına kavuştuktan hemen sonra Haçlı Seferi hazırlıklarına başlamış ve 11 Eylül 1248 tarihinde Kıbrıs'a gelmişti. 4 Haziran 1249 tarihinde Dimyat önlerine gelerek burayı kısa zamanda almıştı. Daha sonra IX. Louis'in kardeşi Artios Kontu Robert, Mansûra'daki Müslümanların karargâhında bulunan askerlere baskın yapmıştı. Bu baskın sonucunda ordu komutanı Fahreddin Şeyhu's-Şuyûh da olmak üzere birçok Müslüman asker şehit edilmişti. Eyyûbî ordusundaki Memlük birliğinin bir kısmı bu kargaşadan kurtulup Mansûra'nın dar sokaklarına pusu kurmuş ve Haçlıların şehrin sokaklarına girmelerini beklemişti. Haçlı birlikleri şehrin sokaklarına girdikten sonra aniden hücum ederek şövalyelerin tamamına yakını öldürmüşlerdi. Böylece Haçlılar, Mansûra'da istediklerini elde edemedi büyük bir zayıyat vererek oradan çekilmek zorunda kalmışlardı.

Bu sırada Mısır Eyyûbî hükümdarı Melikü's-Sâlih (637-647/1240-1249) yakalanmış olduğu verem hastalığından dolayı vefat etmiş yerine oğlu Turanşah, Eyyûbî tahtına geçmişti. Turanşah, tahta geçmez Haçlılarla etkili bir şekilde mücadele etmek için hafif gemiler yaptırmış, Haçlılara, Nil Nehri yoluyla Dimyat'tan erzak ve savaş teçhizatının getirilmesini engellemişti. Turanşah, daha sonra orduya pek çok asker katarak orduyu da güçlendirmişti. Turanşah, bu hazırlıkları yaparken Haçlı birlikleri açlık ve salgın hastalıklarla mücadele etmekteydi. Neticede IX. Louis, Müslümanlar karşısında kazanma ihtimali olmadığını anlayınca anlaşma yapmak üzere Turanşah'a bir elçi heyeti göndermiş fakat istenilen anlaşma sağlanamamıştı.

IX. Louis, Turanşah ile anlaşma sağlayamayınca orduyu geri çekerek Dimyat'a dönmeye karar verdi. Bu durumdan haberdar olan Turanşah, orduya Haçlılar üzerine saldırı emri verdi. Bu saldırıda birçok Haçlı askeri öldürüldü. Dizanteri hastalığına yakalanan IX. Louis'i adamları bir kulübeye götürdü. Haçlı şövalyeleri arasında erzak eksikliği ve temiz su sıkıntısından dolayı çeşitli salgın hastalıklar yayıldı. Hastalığa yakalanan askerlerin dış etlerinde ölü tabakalar çıktı. Öyle ki hastaların yiyeceklerini çığneyebilmeleri için cerrahlar bu etleri kesmek zorunda kaldı. Diğer bir salgının belirtileri ise bacaklardaki etlerin kuruması ve derinin üzerinde siyah toprak renginde beneklerin oluşması şeklindeydi. Ayrıca hastalığa yakalananların dişleri çürümeye başlıyordu. Akabinde burunları kanıyor ve daha sonra ölüyorlardı. Bunun neticesinde IX. Louis, ordunun çok fazla zayıyat verdiğini görünce Müslümanlara karşı daha fazla direnemeyeceğine kanaat getirdi. Önde gelen komutanlarıyla yaptığı toplantı sonrasında Turanşah'tan emân dileyip teslim olmaya karar verdi.

Turanşah, Haçlıların emân talebine olumlu karşılık verdi. Müslümanlarla Haçlılar arasında anlaşma yapılırken Marcel adında biri; IX. Louis'in haberi olmadığı halde "Şövalyeler! Kralımızın kesin emri, Müslümanlara kayıtsız şartsız teslim olunuz." dedi. Haçlı şövalyeleri bu emri kralın bir isteği

zannederek bütün silahlarını Müslümanlara verip teslim oldu. Böylece VII. Haçlı Seferi büyük bir hüsrarla sonuçlandı. Daha sonra IX. Louis, 1270 yılında Tunus üzerine VIII. Haçlı Seferini düzenledi. Burada kendisi de dahil olmak üzere, oğlu ve ordusunun büyük bir kısmı veba hastalığına yakalanarak öldü.

Anahtar Kelimeler: VII. Haçlı Seferi, IX. Louis, Turanşah, Salgın Hastalık, Ölüm.

GİRİŞ

Dünya tarihinde Müslüman ve Hristiyanları karşı karşıya getiren en önemli olayların başında Avrupa ülkelerinin desteklediği Haçlı Seferleri gelmektedir. Avrupalı Hristiyan devletler, İslam topraklarında tam olarak istedikleri sonucu elde edemedikleri için toplamda sekiz büyük Haçlı Seferi düzenlemişlerdir. Bunun neticesinde kutsal şehir Kudüs'ü kurtarmak amacıyla yapılan seferlerde pek çok kişi ya savaşlardan ya da salgın hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmiştir.

VII. Haçlı Seferi'nde Haçlı birlikleri arasında sıtma, dizanteri ve iskorbüt gibi salgın hastalıklar yayılmıştır. Bu salgın hastalıkların temel sebebi temiz su, erzak yetersizliği ve hijyen eksikliğidir. Üstelik bu etkenlerin yanında hastalıkların daha fazla yayılmasını iklim değişikliği de tetiklemiştir. O dönemde salgın hastalıklara karşı herhangi bir ilaç ya da etkili bir tedavi yöntemi yoktu. Bu hastalıklara yakalanan kişiler kaderlerine terk edilmiş ve genel olarak ölümlerine sonucunmuşlardır. Öte yandan IX. Louis, Kudüs'ü Müslümanların elinden yeniden almak için her türlü hazırlığı yapmış ve tam teşekküllü bir ordu hazırlamıştır. Fakat salgın hastalıklar orduda büyük bir kıyıma sebep olmuştur.

IX. Louis, her türlü olumsuzluklara rağmen Müslümanlarla mücadele etmiş ancak bahsi geçen sebeplerden dolayı istediği başarıyı elde edememiş ve Müslümanlar tarafından esir edilmiştir. Bu araştırmamızda VII. Haçlı Seferi'ndeki salgın hastalıkların sebeplerini ve hastalığa yakalanan askerlerin durumu ele alınacaktır.

VII. Haçlı Seferi ve Salgın Hastalıklar

Fransa Kralı IX. Louis, (1226-1270) Paris'in batı tarafında bulunan Seine'ye bağlı Possy Kasabası'nda 25 Nisan 1214 tarihinde doğdu.¹ Babası VIII. Louis, annesi Blanche'dir. Babası VIII. Louis öldükten sonra 29 Kasım 1226 tarihinde 12 yaşında Fransa krallık tacını, Soissos Piskoposu'nun elinden giydi.²

¹ Marius Sepet, *Saint Louis* (London: Duckworth Publisher, 1899), 1.

² Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları* çev. Cüneyt Kanat (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 3. Baskı, 2020), 77.

IX. Louis, küçük yaşta krallık tacını giydiği için³ Fransız baronlarının baskısına maruz kaldı. Baronlar, IX. Louis'in yaşının küçük oluşunu fırsat bilerek amcası Boulogne Kontu Philippe Hurupel'i kral seçti. Bu anlaşmazlık, Fransa'da beş yıl süren bir iç karışıklığa sebep olduysa da bu taht mücadelesini IX. Louis kazandı.⁴ Bu başarıdan sonra IX. Louis, İngilizlerle yapmış olduğu savaş sırasında askerleri arasında yayılan dizanteri hastalığına yakalandı ve bu hastalık sebebiyle bilincini kaybetti. Hatta kralın hizmetinde bulunan kadınlar onun öldüğünü zannetti.⁵ Ağır hasta olarak yatağında yatan kralın üzerine kutsal emanetler konuldu. IX. Louis'i çok seven halk bu hastalıktan kurtulsun diye dua edip sadaka dağıttı. Bu süreçten sonra hastalığı hafifleyen ve kendini toparlamaya başlayan⁶ Kral, "Yükseklerden gelen Tanrı'nın nuru beni ziyaret etti. Tanrı beni ölümden geri döndürdü diyerek"⁷ sağlığına kavuşmanın kefareti olarak Haçlı Seferine liderlik etmeye karar verdi. Daha sonra VII. Haçlı Seferi'ni başlatmak için Paris piskoposunu yanına çağırarak yemin edip haç ve rozetini omuzuna taktı.⁸ Hastalıktan yeni kurtulan IX. Louis'i annesi Blanche ve karısı niyetinden vazgeçirmek için çabalamış olsalar da o yeminini bozmadı. Aksine kendini bu düşüncesinden vazgeçirirlerse sefere çıkana kadar yiyip içmeyeceğini söyleyerek düşüncesinde ve hayata geçirmek istediği hedefinde kararlı olduğunu gösterdi.⁹ Bu sırada 642/1244 yılında Mısır Eyyübî Devleti hükümdarı el-Melikü's-Sâlih'in isteğiyle Hüsâmeddin Berkehan liderliğinde Hârizmliler, Kudüs'ü Haçlılardan tekrar aldı. Bu fetihle Kudüs'teki Kıyâme Kilisesi tahrip edildi. Ayrıca Kıyâme Kilisesi'ndeki Hz. İsa'nın ve Haçlı krallarının mezarları yıkılıp talan edilip mezarlardan çıkarılan kemikler de yakıldı. Kudüs'teki Haçlı şövalyeleri ve halktan 30.000'e yakın kişi öldürüldü.¹⁰

VII. Haçlı Seferi Hazırlığı

Kudüs'ün 642/1244 yılında Müslümanların eline tekrar geçmesi ve bu fetihle pek çok Hristiyan'ın öldürülmesi Avrupalı Hristiyan halkın tepkisine yol açmıştı. Bu durumu fırsat bilen IX. Louis, VII. Haçlı Seferi hazırlıklarına başlamış, zorlu ve masraflı olacak bu sefer için Papa'dan da yardım istemişti.¹¹ IX. Louis'in yardım çağrısına olumlu cevap veren Papa IV. Innocent Hristiyan dünyasının pek çok yerinde hatırı sayılır yardım toplamıştı.¹² Ayrıca Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Friedrich,¹³ IX. Louis'e erzak, gemi ve birçok alanda yardımda bulunmuştu. II. Friedrich, IX. Louis'e sefere çıktığında İngiltere'nin Fransa'ya saldırmaması için bütün siyâsî gücünü kullanacağına dair söz de vermişti.¹⁴ Ancak II. Friedrich bir taraftan IX.

³ O günkü anlayışa göre; Tac giyme merasiminde sağ elinde tuttuğu asa halkını koruma ve halka hükmetmeyi, sol elindeki asa merhameti, başına taktığı tacı ise adaleti temsil ediyordu. Frederick Peryy, *Saint Louis (Louis IX. of France): The Most Christian King* (New York: The Knickerbocker Press, 1901), 26.

⁴ Henry Binsse, *A History of France* (London: Universty Paperback Methuen&Co Ltd., 1941), 60.

⁵ Thomas Andrew Archer, *The Crusades; The Story of the Latin Kingdom of Jerusalem* (New York: Publisher, 2015), 392.

⁶ Peryy, *Saint Louis*, 132.

⁷ Jean Richard, *Saint Louis: Crusader King of France* (New York: Cambridge University Press, 1992), 1.

⁸ Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1992), 6/388.

⁹ Mathew Paris, *Chronicles of Matthew Paris: Monastic life in the Thirteenth Century* (London: 1872), 131.

¹⁰ Sıbt İbnü'l-Cevzî Ebü'l-Muzaffer, *Mir'atü'z-Zaman fi Tevârihi'l-Âyân*, Thk. İbrahim Zeybek, Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk, 2009, 22/378; Makrîzî, Takıyüddin Ahmed b. Ali. *Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*. nşr. M. Mustafa-Sâid A. Âşûr. 1-12 Cilt. Kahire:1956-1973, 1/419.

¹¹ İsmet Ganîm, *ed-Devletü'l-Eyyübiyye ve's-Salibiyyûn* (İskenderiye: Dârü'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 1190), 102.

¹² Peter Jackson, *The Seventh Crusade 1244-1254: Sources and Documents* (London: Taylor&Francis Ltd., 2009), 22-37.

¹³ Daha fazla bilgi için Bkz. Süleyman Özbek, Şehir Karakaş, VI. Haçlı Seferi Gölgesinde Kutsal Roma İmparatoru II. Friedrich ve Eyyübî Sultanı Melik Kâmil Dostluğu, USAD, Güz, 15, 2021.

¹⁴ Richard Girard de Bury, *Histoire de St. Louis, Roi de France* (Qontro Classic Books, 2010), 70.

Louis'e her türlü desteği verirken diğer taraftan Mısır Eyyûbî Hükümdarı Melikü's-Sâlih'e IX. Louis'in yapacağı Haçlı Seferi hakkında bilgiler içeren bir mektup da göndermişti. Dahası Fransa kralıyla yeni bir Haçlı Seferi düzenlememesi için görüşmüş olsa da IX. Louis, "Tanrı ve inancımın başka hiçbir şey benim Dimyat, Mısır ve Kudüs'e saldırmama engel olamaz. Hiçbir şey beni bu yoldan geri çeviremez," diyerek sefer hakkında kararlılığını ortaya koymuştu.¹⁵ IX. Louis'in kararlı bir şekilde çıktığı bu sefere; eşi, kardeşleri, çok sayıda Fransız asilzâdeler, şövalyeler, madenciler, mühendisler, marangozlar ve işçiler de katılmıştı. Ayrıca IX. Louis, ordusuyla birlikte doktoru Magista Hersende'yi (muhtemelen Parisli bir kadın), uzman ve cerrahlardan oluşan tıbbi danışmanlarını da yanında götürmüştü.¹⁶ VII. Haçlı Seferi, insani ve maddi güç bakımından en iyi organize edilmiş olup, Hristiyanlar için en umut verici; Müslümanlar için ise en tehlikeli, olarak kabul edilmişti.¹⁷

IX. Louis ve ordusu 25 Ağustos 1248 tarihinde Aigues Mortes şehrinden¹⁸ deniz yoluyla Kıbrıs'a gitmek için açıldı.¹⁹ IX. Louis, Avrupa ülkelerinde 2500 ve 2800 arasında şövalye, 5000'e yakın piyade, 5000 okçu, 10.000'den fazla asker ile yaklaşık 25.000 kişilik bir ordu topladı.²⁰ IX. Louis ve ordusu 17 Eylül 1248 tarihinde Kıbrıs Adası'na vardı. Onun adaya geldiğini duyan Suriye Baronları, Hospitalier, Templier Şövalyelerinin ileri gelenleri ve Akka'daki Haçlı Krallığı, Kıbrıs'a gelerek memnuniyetlerini bildirdi.²¹ IX. Louis, büyük bir umut ve heyecanla daha fazla zaman kaybetmeden Müslümanlara saldırmak istese de Kıbrıs'ta toplanan bu heyet; mevsimin kış ve sert olması, sığ deltalara ve çok az limana sahip olan Nil Nehri'nde ilerlemenin tehlikeli olacağını bildirerek sefer için acele etmemesi gerektiği konusunda onu uyardı. Ayrıca bu heyetin asıl düşüncesi, Müslümanlarla savaşarak değil, barış yoluyla Mısır'a hâkim olmaktı. Ancak IX. Louis, kendisine ve ordusuna çok güvendiği için barışı aklının ucundan bile geçirmede. Bu düşünce kendisine iletilindiğinde "Ben, buraya siyaset yapmaya değil savaşmaya geldim" diyerek Müslümanlarla anlaşma teklifine şiddetle karşı çıkıp Eyyûbî hükümdarıyla yapılan müzakerelerin derhal kesilmesini emretti.²² Kıbrıs'ın iklimi, Avrupa ülkelerinden gelen Haçlılar için ölümcül bir etkiye neden oldu. Çok sayıda üst düzey Haçlı komutan ve asker bu salgın hastalığa yakalanıp Müslümanlarla savaşmadan öldü.²³

IX. Louis, mevsim şartları sebebiyle geciken seferini fırsata çevirdi ve bölgeyi iyi bilen diğer Haçlı liderleriyle savaş stratejisi üzerine görüş alışverişinde bulundu. Bu görüşmeler sonucunda ortaya çıkan düşünce; ilk olarak stratejik bir öneme ve zengin kaynaklara sahip olan Mısır'ın alınmasıydı. Öncelikle Mısır'ın kalbi ve anahtarı olarak bilinen Dimyat'a daha sonra

¹⁵ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 4. Baskı, 2018), 378-379.

¹⁶ Christopher Tyerman, *Bir Haçlı Seferi Nasıl Planlanır? Yüksek Orta Çağ'da Akıl ve Dini Savaş*, çev. Murat Çaylı, Selenge Yayınları, 1. Baskı, Ekim, 2021, İstanbul, 321.

¹⁷ Chan, *Haçlılar Zamanında Doğu ve Batı*, 265-266.

¹⁸ Fransa'da Okisanta bölgesine bağlı bir yerleşim yeridir.

¹⁹ Peter Lock, *The Routledge Companion to the Crusades* (New York: Taylor&Francis Group, 2006), 177; Jim Bradbury, *The Medieval Siege* (Suffolk: Boydell & Brewer, 1992), 200.

²⁰ Murray Alan, *The Crusades: an Encyclopedia* (California: Library of Congress Cataloging in Publication Data, 2006), 333.

²¹ Peryy, *Saint Louis*, 2/492-493.

²² Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, 4. Baskı, Mart, 2013. 92; Steven, Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, 4. Baskı, Ankara, 2019. 3/221.

²³ Jean Richard, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Selenge Yayınları, çev. Özge Özdemir, 1. Baskı, Şubat, 2022. 353; Thomas Asbridge, 260 kadar Latin Baron ve şövalyenin Kıbrıs'ta yakalandığı malarya hastalığından dolayı öldüğünü söylemektedir. *Haçlı Seferleri*, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014. 586.

Mansûra'ya ve akabinde ise Kahire'ye saldırmaya karar verdiler.²⁴ Çünkü Mısır'ın ele geçirilmesiyle birlikte Kudüs'ü almak daha kolay olacaktı.

Dimyat Savaşı ve Melikü's-Sâlih'in Ölümü

Eyyübî hükümdarı Melikü's-Sâlih; IX. Louis'in, Akdeniz kıyısında bulunan önemli liman kenti Dimyat'a saldıracağı haberini aldı.²⁵ Humus kuşatmasını kaldırıp Uşmum Tennah'a geldi ve ordugâh kurdu. Melikü's-Sâlih burada iken dizinde ve akciğerinde verem (tüberküloz)²⁶ hastalığı çıktı. Bu hastalık tüm vücuduna yayıldı.²⁷ Kendisi hasta olduğu için ordu komutanı olarak Emir Fahreddin Şeyhü'ş-Şuyûh'u görevlendirdi.²⁸ Mısır naibi Hüsameddin Hezbâni'den Kahire'deki savaş gemilerini Dimyat'a göndermesini istedi. Melikü's-Sâlih, Dimyat'ta savaş için bütün tedbirleri aldı. Emir Fahreddin komutasındaki Eyyübî ordusu IX. Louis ve ordusunu beklemeye başladı.²⁹

IX. Louis, 21 Safer 647/5 Haziran 1249 tarihinde Dimyat önlerine geldi ve şehrin önüne kırmızı çadırını kurdu.³⁰ Haçlı birlikleri, 22 Safer 647/6 Haziran 1249 Cumartesi günü Dimyat'a hücum etti. Güçlü Haçlı birlikleri karşısında direnemeyen Müslüman ordusu, kısa zamanda bozguna uğradı. Melikü's-Sâlih'in önemli emirleri Necmeddin b. Şeyhü'l-İslâm ile Sarimeddin Özbek Vezîri başta olmak üzere Müslümanlardan pek çok asker şehit düştü. Dimyat kısa bir zaman sonra Haçlıların eline geçti. Emîr Fahreddin, kimsenin beklemediği bir anda orduyu Nil Nehri'nin doğusuna Dimyat'tan Uşmûm Tennah'a doğru geri çekti.³¹ Bu arada Eyyûbi Hükümdarı Melikü's-Sâlih'in hastalığı ilerlemiş, kalçasındaki yara da tüm vücudunu sarmış, ağrıları arttığından, doktoru tarafından uyutulmuş ve uyandırılması da yasaklanmıştı. Bu nedenle Emir Fahreddin, gönderdiği mektuplara cevap alamayınca Melikü's-Sâlih'in hastalığından dolayı öldüğünü zannetmişti. Emir Fahreddin, orduya daha fazla kayıp verdirmemek için savaşa girişmeden Dimyat'ı terk etmişti.³²

²⁴ Alan, *The Crusades*, 343.

²⁵ İbnü'l-Furât, Nasıruddin Muhammed b Abdürrahim b. Ali, *Târihu'd-Düvel ve'l-mülük-Târihu İbni'l-Furât*, VII (nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin) Beyrut, 1939, IX/1 (nşr. Kostantin Züreyk), Beyrut, 1936, IX/2 nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin), Beyrut, 1938, 14.

²⁶ Verem (Tüberküloz), insanlar arasında hava yoluyla yayılan, bütün organları etkisi altına alabilen bir akciğer hastalığıdır. Orta çağda yaygın olup 150 milyon yıldan daha fazla geçmişi vardır. Hastalığın belirtileri, sık ve şiddetli öksürük, balgam, aşırı yorgunluk, iştahsızlık, kilo kaybı, uyuşukluk, titreme kas ağrıları, terleme, ateş nöbetleri akabinde ise ölüm gelmektedir. Daha fazla bilgi için Bkz. Karaimamoğlu, *Ortaçağ Avrupa'sında Salgın Hastalıklar*, 57-59.

²⁷ İbn Vâsıl, Cemâleddin Muhammed b. Salim, *Müferricü'l-kürûb fi ahbâri Benî Eyyûb*, nşr Ömer A. Tedmurî, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2004, 63-64-80; Ebü'l-Fidâ, verem ve ülser olduğunu; İmâdüddin İsmail b. Ali Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fi ahbâri'l-beşer*, nşr. Muhammed Azb v. dğr., I-IV, 1998-1999;3/217; Makrîzî ise verem olduğunu bu hastalığın vücudunu yediğini; Sülûk, 3/443; İbn Usaybia kalçasında et yiyen bir bakterinin olduğunu söylemektedir. İbn Ebî Usaybia Ebu'l-Abbas Ahmed b. el-Kasım, *Uyûnü'l-Enbâ fi Tabakâti'l-Etibbâ*, thk. Nizâr Ridâ, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997, 599-600; Steven Runciman ise onun saf Kürt kanı taşımadığını, bu sebeple hastalıklara karşı bağışıklık sisteminin gelişmediğini, Sudan kanı taşıdığını (Annesi tarafından) bundan dolayı da sürekli hasta olduğunu iddia etmiştir. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 3/226.

²⁸ Hassan Hallâk- Abbas Sabbağ, *el-Mu'cemü'l-Cami' fi'l-Müstalahati'l-Eyyûbiyye ve'l-Memlûkiyye ve'l-Osmâniyye* (Beyrut: Dârü'l-İlmi'l-Melâyin, 1999)

²⁹ İbn Vâsıl, *Müferric* (Tedmurî) 72-73-74; Zehebî, İmam Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tarihü'l-İslami*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmurî, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1998, 47/42.

³⁰ İbn Vâsıl, *Müferric*, (Tedmurî) 73; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, nşr. Mustafa Hicâzî-M. Mustafa Ziyâde (Kahire: 1997, 29/217.

³¹ Makrîzî *Sülûk*, 1/438.

³² Zehebî *Tarih*, 47/42.

Melikü's-Sâlih'in ağırları hafifleyince doktoru tarafından uyandırıldı ve Dimyat'ın Haçlılar tarafından alındığı haberi verildi. Melikü's-Sâlih, ordu komutanı Fahreddin ve emirlerini toplayarak "Haçlılara karşı bir saat direnemediniz mi? Orduda sadece şehit olan Necmeddin b. Şeyhü'l-İslam mı vardı" diyerek azarladı. Emirler, Melikü's-Sâlih'in Emir Fahreddin'e kızdığını görünce kendilerinin de cezalandırılacağını düşünerek Hükümdarı öldürmeyi düşündüler. Fakat Emir Fahreddin, Emirlerle sabırlı davranmaları gerektiğini, Melikü's-Sâlih'in ağır hasta olduğunu, muhtemelen yakında öleceğini söyleyerek onlara engel oldu.³³ Haçlılar, 23 Safer 647/7 Haziran 1249 tarihinde Dimyat'ı zorlanmadan ele geçirdi.³⁴ Bu arada Melikü's-Sâlih'in hastalığı hafifledi ve iyileşeceğini düşündüğü bir anda 14 Şaban 647/22 Kasım 1249 tarihinde Mansûra'da 44 yaşında öldü.³⁵ Melikü's-Sâlih vefat ettikten sonra Eyyûbî Devleti'ni üç ay kadar eşi Şecerüddür yönetti.³⁶

Mansûra Savaşı

Dimyat'ı zorlanmadan alan IX. Louis'in, Kahire'yi almak için Mansûra'yı da alması gerekiyordu. Bu sebeple zaman kaybetmeden Mansûra üzerine yürüdü. Fakat nehrin karşı tarafında bulunan Müslümanların yoğun ok atışı karşısında ilerleyemeden çok sayıda kayıp verdi. Ayrıca Müslüman askerler, Dimyat'tan Nil Nehri'ni kullanarak Haçlılara gemilerle gelen erzakı ve cephaneyi de engelledi.³⁷ Zor durumda kalan Haçlı birliklerinin imdadına Salomonlu bir kıpti yetişti. Bu kıpti kendisine 500 altın verilmesi karşılığında Uşmûm Tennah'tan Haçlıların geçebilecekleri sığ bir yeri gösterdi. Kıpti'nin göstermiş olduğu bu geçitten IX. Louis'in kardeşi Artios Kontu Robert komutasındaki ordu ve William'ın liderliğindeki İngiliz birliği ile seçkin 1500 şövalye öncü birlik olarak nehrin sığ yerinden sabah vakti geçerek 5 Zilkade 647/ 8 Şubat 1250 Salı günü ana orduyu beklemeye başladı. IX. Louis ise ordunun güvenliğini sağladıktan sonra şövalyelerle birlikte hareket edecekti.³⁸

Haçlı birlikleri, IX. Louis'in kardeşi Artios Kontu Robert komutasında sabahın erken saatlerinde Mansûra'ya iki mil kadar uzakta bulunan Müslüman askerlerin karargâhına ani bir baskın yaparak onları hazırlıksız yakaladı. Ordu komutanı Emir Fahreddin başta olmak üzere pek çok Müslüman orada şehit edildi. IX. Louis'in kardeşi Robert, Memlûklerin Mansûra'nın iç kısmına doğru çekildiklerini görünce onları tamamen ortadan kaldırmak için Mansûra'ya doğru hareket etti. Memlûk birlikleri Rükneddin Baybars el-Bundukdâri³⁹ komutasında Mansûra'nın iç kısımlarına saklandı. Haçlı şövalyelerinin tamamının şehrin iç kısımlarına dağılmalarını bekledi ve onlara pusu kurdu. Haçlılar, Mansûra'nın dar sokaklarına dağılınca saklandıkları yerlerden aniden fırlayan Memlûk birlikleri 1500 kişiden oluşan Haçlı öncü birliğinin tamamına yakını

³³ İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, 22/408.

³⁴ Zehebî, *Târih*, 47/41-42; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb*, 28/216-217; Nâsirüddin Muhammed b. Abdürrahim b. Ali İbnü'l-Furât, *Târihu'd-düvel ve'l-mülûk-Târihu İbni'l-Furât*, VII (nşr. Kostantin Züreyk), Beyrut 1942, VIII (nşr. Kostantin Züreyk- Necla İzzeddin), Beyrut, 1939, IX/1 (nşr. Kostantin Züreyk), Beyrut 1936, IX/2 (nşr. Kostantin Züreyk- Necla İzzeddin), Beyrut 1938. 18; Makrîzî *Sülûk* 1/438.

³⁵ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, 3/139-140.

³⁶ Şecerüddür, Makrîzî'ye göre Memlûk Devletinin ilk sultanıdır. *Sülûk* 1/459.

³⁷ Makrîzî *Sülûk*, 1/447.

³⁸ Makrîzî *Sülûk* 1/447.

³⁹ Daha sonra Memlûk Devleti sultanı olan Baybars, Haçlılarla mücadelede etkin bir rol oynamış ve Haçlıların elindeki pek çok kaleyi almıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. Nadir Karakuş, *Baybars*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım. 2022).

Mansûra'da öldürdü.⁴⁰ IX. Louis, kardeşinin başına gelen bu olaydan habersiz bir şekilde Nil Nehrinin karşı tarafına geçmek için orduyu hazırlıyordu. Ordunun istihkâm birliğine, zorunlu bir durum olduğunda Dimyat'a rahatça geçmelerini sağlaması için bir köprü yaptırdı. Müslümanların yoğun ok atışına rağmen bu köprüyü kullanarak nehrin karşı tarafı olan Uşmum Tennah bölgesine geçti ve Cedîle denilen yerde karargâh kurdu. Bu arada IX. Louis'e, kardeşi ve birliğinin Mansûra'da zor durumda olduğu haberi geldi. IX. Louis, onları kurtarmaları için bir öncü birlik gönderdi. Fakat akşama doğru kardeşi ve birliğinin tamamına yakınının Mansûra'da öldürüldüğü haberini aldı. IX. Louis ve Haçlılar bu haberi alınca büyük bir üzüntü yaşadı ve şövalyelerin de morali bozuldu.⁴¹

Fâriskur Savaşı ve Salgın Hastalıklar

Dimyat ve Mansûra yenilgisinden sonra Eyyûbi Devleti'nin tahtına Hısnü'l-Keyfâ'da bulunan Melikü's-Sâlih'in oğlu Turanşah (647/1250) 21 Zilkâde 647/25 Şubat 1250 tarihinde geçti. Turanşah, Eyyûbî Devleti'nin tahtına oturduktan sonra Haçlılarla etkin bir şekilde mücadele etmek için orduya çok sayıda asker alıp ve bol miktarda para dağıttı. Haçlılara Dimyat'tan gelen yiyecek ve cephane sevkiyatını engellemek için küçük gemilerden oluşan bir filoyu el-Mahalle denilen yere indirdi. Böylece Dimyat'tan Haçlılara gelen lojistik desteğe engel oldu.⁴²

IX. Louis'in ordusunda erzak sıkıntısının sebep olduğu açlıkla birlikte, sıtma, dizanteri ve iskorbüt/skorbut⁴³ gibi salgın hastalıklar yayılmaya başladı. IX. Louis, bu durumları göz önünde bulundurarak Müslümanlar karşısında daha fazla tutunamayacağını anladı ve antlaşma yapma isteğini Turanşah'a bildirdi. Bu anlaşmaya göre; Dimyat'ta bulunan hasta olan Haçlı şövalyelerine dokunulmayacak ve tuzlanmış domuz etleri Haçlılara verilecekti. Dimyat'ı Müslümanlara alacak, karşılığında ise Haçlılar, Kudüs ve sahilinde bulunan kalelere sahip olacaktı. Ancak bu anlaşma sağlanamadı. Mansûra'da çok sayıda kayıp veren Haçlılar arasında bulaşıcı hastalık yayılmaya başladı. Hastalığa yakalanan askerlerin diş etlerinde ölü tabakalar oluştu. Hastaların yiyecekleri çiğneyebilmeleri için cerrahlar bu etleri kesti.⁴⁴

XI. Louis'in ordusu, savaşlarda büyük kayıplar vermiş, açlık ve salgın hastalık (dizanteri, tifüs) tehdidiyle de karşı karşıya kaldı. IX. Louis; erzak tedarik etmek, salgın hastalıklarla mücadele etmek ve orduya çekidüzen vermek için birliği (Kahire'yi almak gibi büyük bir hedefle geldikleri) Mansûra'dan 3 Muharrem 648/7 Nisan 1250 tarihinde Dimyat'a çekmek zorunda kaldı. IX. Louis, orduyu hızlandırmak ve toparlamak için artçılarla birlikte hareket ediyordu. Ordudaki yaralı ve hasta askerlerin Nil Nehri üzerinden gemilerle taşınmasını, diğerlerinin ise köprüyü kullanarak karşı tarafa geçmelerini emretti. IX. Louis, ordu köprüden tamamen geçtikten sonra istihkâm bölüğüne köprüyü yıkmasını emretti.⁴⁵

⁴⁰ Makrîzî *Sülûk* 1/448.

⁴¹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 3/228.

⁴² Makrîzî *Sülûk*, 1/450; İbn Tağrıberdi, *Nücûm*, 6/364.

⁴³ Eski Yunan ve Mısır dönemlerinden beri var olan bu hastalığa denizci hastalığı olarak da bilinir. Bu hastalık aşırı derecede C vitamini eksikliğine bağlı olup, halsizlik, anemi (kansızlık), hareket kısıtlılığı, kanama, kas ağrıları, kilo kaybı cilt hastalıkları, diş eti hastalıklarına sebep olur. Daha fazla bilgi için Bkz: Tolgahan Karaimamoğlu, *Ortaçağ Avrupa'sında Salgın Hastalıklar*, 69.

⁴⁴ Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, 153-154. Bu antlaşma maddeleri sadece Joinville'nin eserinde geçmektedir. O dönemde ilgili İslami kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanılmamıştır.

⁴⁵ Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, 154.

Haçlı ordusundaki hareketliliği gören Turanşah, ordusuna Haçlıları takip edip onlara saldırmalarını emretti. Müslüman askerler Nil Nehri'nin doğu-batı kısmında Haçlıları takip ederek onlara saldırdı. Haçlı birlikleri Uşmum Tennah Kanalını geçtikten sonra istihkâm bölüğü, köprüyü yıkmayı unuttu. Müslüman askerler bu köprüyü kullanarak gizlice Haçlıları takip etti. Burada yapılan savaşta çok sayıda Haçlı şövalyesi öldürülerek cesetleri Nil Nehri'ne atıldı. Haçlıların cesetleri köprüden geçemediği için köprü önünde set oluşturdu ve cesetler suda çürüdü.⁴⁶ Burada çürüyen cesetleri yılan balıkları yemeye başladı. Erzak sıkıntısı çeken Haçlı askerleri yiyecek ihtiyaçlarını gidermek için bu balıkları yedi. Balıkları yiyen Haçlı askerleri arasında salgın hastalık yayılmış oldu. Bu salgın hastalığın belirtileri, bacaklardaki etlerin kurumması ve derinin üzerinde siyah toprak renginde beneklerin oluşması şeklindeydi. Ayrıca bu hastalığa yakalananların dişleri çürümeye başlıyordu. Akabinde burunları kanyor daha sonra ölüyorlardı.⁴⁷

IX. Louis'in eski hastalığı nüksetmiş sağlık durumu çok kötüleşmişti. Akşama doğru sıtma nöbeti⁴⁸ geçirmiş ve şiddetli bir dizanteri⁴⁹ hastalığına yakalanmıştı. Bu hastalığından dolayı tuvalet ihtiyacını rahat bir şekilde giderememiş ve bu yüzden donunun alt tarafı kesilmek zorunda kalmıştı. Ayrıca ağız ve ayaklarındaki hastalığın yol açtığı ağrılardan yüzünden geceleri bayılıyordu.⁵⁰ Buna rağmen ordusunu bırakıp kaçmayı reddetmiş ve ordusunun başında kalmıştır. Yakın adamlarından Geoffroy, sürekli baygınlık geçiren ve atının üzerinde dahi duramayan IX. Louis'i, Şârimşâh'ın kuzey tarafında bulunan Münyetü Abdullah köyünde küçük bir eve yerleştirdi.⁵¹

IX. Louis, ordudaki salgın hastalığın ve savaşın yol açtığı kaybın çok fazla olduğunu bildiği için daha fazla direnmenin orduya bir fayda sağlamayacağını anladı. Bu durumu komutanlarıyla görüştü. Görüşme sonucunda Turanşah'tan emân dileyip teslim olmaya karar verildi. Tevâşi Cemâleddin Muhsin, IX. Louis ve komutanlarına emân vererek ayakları zincirle bağlı bir şekilde Mansûra'ya, buradan da inşa kâtibi olan Fahreddin b. Lokman'ın evine getirtti.

IX. Louis, hasta ve bitkin bir haldeydi. Ordunun yönetimini ele alan Doğulu baronlar Müslümanlarla anlaşma yapması için Philippe'yi görevlendirdi. Philippe, bu anlaşmada Müslümanlara Dimyat'ın verilmesi halinde Haçlıların geri çekilmesine müsaade edilmesini teklif etti. Bu teklif karara bağlanmak üzere iken Marcel adında biri IX. Louis'in haberi olmadığı halde "Şövalyeler! Kralımızın emri üzere Müslümanlara kayıtsız şartsız teslim olun. Onlara direnerek kralımızın zarar görmesine neden olmayın" dedi. Haçlı şövalyeleri bu duyuruyu kralın bir emri

⁴⁶ Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, 149. IX. Louis bu cesetleri nehirden toplatıp gömdürmüş olsa da salgın hastalığın önüne geçemedi.

⁴⁷ Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, 150.

⁴⁸ İnsanlık tarihinde en çok can alan hastalıklardan biri olan Sıtma, Plasmodium cinsi parazitlerin neden olduğu enfekte dişi anofel sivrisineklerin ısırmasıyla insanlara bulaşan ölümcül enfeksiyona sahip olan bulaşıcı bir hastalıktır. Doğum esnasında nadiren anneden bebeğe de geçebilir. Bu hastalık genelde tropikal bölgelerde yaygındır. Daha fazla bilgi için Bkz. Tolgahan Karaimamoğlu, *Ortaçağ Avrupa'sında Salgın Hastalıklar*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2021, 23; Fehmi Tabak, *Enfeksiyon Hastalıkları el Kitabı*, İstanbul Medikal Yayıncılık, İstanbul, 2005, 231; Gülden Sönmez Tamer, *Kocaeli'de Sıtma Epidemiyolojisi*, Türkiye Parazitoloji Dergisi, 34(4): 313, 2008.

⁴⁹ Dizanteri, bir bağırsak enfeksiyonu olup bu hastalığa bakteri, amip ve virüsler sebep olur. Dizanteri, bulaşıcı bir hastalık olup yayılma sebebi ise hijyen eksikliğidir. Genelde su ve besinlerin dışkıyla kirlenmesi sonucunda oluşur. Daha fazla bilgi için Bkz. Tolgahan Karaimamoğlu, *Ortaçağ Avrupa'sında Salgın Hastalıklar*, 68.

⁵⁰ Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, 53-54.

⁵¹ İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, 22/412.

zannederek bütün silahlarını Müslümanlara verip teslim oldular.⁵² Böylece IX. Louis'in tüm ordusu esir alındı. Esir alınanlar içinde Joinville'de bulunmaktaydı. O, yakalanmış olduğu hastalığı şöyle anlatmaktadır:

"Esir olarak alındığımda hastalığım sebebiyle şiddetli bir şekilde titriyordum. Müslüman askerlerden içecek istedim, bana bir bardağın içinde su getirdiler. Suyu içer içmez su ağızımdan ve burnumdan dışarıya fışkırınca öleceğimi düşündüm. Arkadaşlarıma ölmek üzere olduğumu bildirdim. Galiba boğazımda tümör vardı. Arkadaşlarım su içtiğimde suyun ağızımdan ve burnumdan dışarı fışkırdığını görünce ağladılar. Bu duruma şahit olan Müslümanlar, adamlarımın ağladığını görünce, bizi kurtaran Müslüman'a niçin ağladığımızı sordular. O kişi Joinville'nin boğazında tümör olduğunu ve bir daha iyileşemeyeceğini onun için ağladıklarını belirtti. Daha sonra Müslüman emirlerden biri rahat olmalarını kendisine vereceği bir ilacın iki günde onu iyileştireceğini söyledi. Jean de Joinville bu ilacı içtikten sonra iyileşti. Haçlılarla Müslümanlar arasında yapılan bu kanlı savaşta Wanou'lu Lord Raoul Shreve Teusday'de aldığı derin bir yaradan dolayı ayakta durmakta bile zorlanıyordu. Bu kanlı savaşa rağmen gemide bulunan yaşlı bir Müslüman emir, lordun ihtiyaç duyduğu her an ona yardım ediyor ve onu sırtında taşıyordu." ⁵³ Bilgisini vermektedir.

Dimyat'a hasta ve yaralıları taşıyan Haçlı gemileri de bu esnada Müslümanlar tarafından ele geçirildi. Böylece Haçlı ordusu tamamen esir alındı. Esirlerin sayısı çok olunca hasta ve yürümekte zorluk çekenler oracıkta öldürüldü.⁵⁴

IX. Louis, 1 Ağustos 1250 tarihinde VII. Haçlı Seferi hakkında halkına göndermiş olduğu mektubunda ordusundaki hastalık ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Ordumuzda bulaşıcı bir hastalık baş gösterdi ve yoldaşlarımdan etkilenmeyen ya da hastaya bakmayan çok az kişi kalacak şekilde adamlarımı ve hayvanlarımı öldürdü. Hristiyan ordusu kısa sürede bir hayli azaldı. Öyle bir yiyecek kıtlığı vardı ki birçok kişi fakirlikten veya açlıktan öldü..."⁵⁵ IX. Louis, yazmış olduğu bu mektubunda ordudaki salgının korkunç bir boyuta ulaştığını, hastalığın bütün orduyu etkilediğini belirtmektedir.

Zehebî, *Tarih* adlı eserinde savaşın tanığı olan Sadeddin b. Hammuye'den naklen şöyle anlatır:

"IX. Louis, gemi veya ata binip Müslümanlara esir düşmekten kurtulabilirdi. Ama o, ağır şekilde hasta olmasına rağmen ordusunun başında kalmayı tercih etti. Müslümanların saldırıları ve salgın hastalık sebebiyle Haçlı ordusu o kadar çok

⁵² Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, 156; Runciman *Haçlı Seferleri Tarihi*, 3/230.

⁵³ Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, 159-160

⁵⁴ İbnü'l-Cevzî, *Mir'at*, 22/412; Zehebî *Tarih*, 47/50-51.

⁵⁵ Abdurrahman Onur Çalısır, *Denizasırlı Ülke'den Havadisler, Haçlıların Mektupları (1097-1252)* Kutlu Yayınevi, 1. Baskı, Ekim, İstanbul, 2018, 141.

kayıp verdi ki geniş bir alanın üzerini cesetler kaplamıştı. O gün Müslümanlar açısından ne görülmüş ne de duyulmuş bir zafer günüydü.”⁵⁶

Salgın hastalık ve erzak yetersizliğiyle mücadele eden Haçlılar, Mansûra’dan Dimyat’a doğru çekildikten bir gün sonra Fâriskur’daki karargâhlarının etrafının Müslüman askerler tarafından sarıldığını gördüklerinde neye uğradıklarını şaşırıldı.⁵⁷ Burada yapılan savaşta Haçlı ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Esir düşen ve suda boğulanlar hariç 30.000⁵⁸ Haçlı askeri öldürüldü. Müslümanların şehit sayısı ise 100 kadardı.⁵⁹

IX. Louis büyük umutlarla geldiği ve anlaşmayı bile reddettiği Ortadoğu topraklarında ağır bir yenilgi aldı ve 1254 yılında ülkesi Fransa’ya döndü.⁶⁰ IX. Louis, VII. Haçlı Seferi’ndeki yenilginin intikamını almak için hasta olduğu halde 1270 yılında VIII. Haçlı Seferi’ne yine öncülük etti. Ordusuyla birlikte Tunus üzerine yürüdü. Ancak burada da Haçlı birlikleri arasında salgın hastalık yayıldı. Bir ay gibi kısa bir zamanda bu hastalık tüm orduda baş gösterdi. IX. Louis ve oğlu başta olmak üzere binlerce Haçlı askeri Müslümanlarla savaşmadan bu salgın hastalıktan dolayı öldü.⁶¹

SONUÇ

Haçlı Seferleri, 1095-1096’da başlamış, 1291 yılında Haçlıların Akka’dan çıkarılmasıyla sona ermiştir. Yaklaşık iki asır süren bu savaşlarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Savaşların uzun zamana yayılması, geniş bir coğrafyada cereyan etmesi, kıtlık, erzak yetersizliği, sağlıksız yaşam koşulları ve salgın hastalıklar bu ölümlerin başlıca sebeplerini oluşturmuştur. O dönemde Avrupa ülkelerinde tıp gelişmediği, mikrop bilinmediği ve salgın hastalıklarla etkili bir mücadele yapılamadığı için hastalar ya kendi kaderine terk edilmiş ya da kilisenin inisiyatifine bırakılmıştır. Diğer Haçlı Seferleri’nde olduğu gibi VII. Haçlı Seferi’nde de salgın hastalıklar ordu üzerinde yıkıcı bir etki bırakmıştır.

IX. Louis, VII. Haçlı Seferi’ne özel doktorunu ve cerrahlarını getirmesine rağmen olumsuz hava koşulları ve hijyen eksikliğinin de etkisiyle orduda yayılan salgın hastalıklara karşı herhangi bir önlem alamamıştır. IX. Louis, Mansûra’ya geldiğinde dizanteriye yakalanmıştır. Kral hastalığına rağmen Müslümanlara mücadelede asla geri durmamış, bir an olsun ordusunun başından ayrılmamış, kendi canını tehlikeye atarak savaşmıştır. Orduda yayılan hastalıklar neticesinde birçok kişi ya ölmüş ya da bitkin bir halde ölümü beklemiştir. Bu durum Haçlı birliklerinin psikolojisini bozmuş ve ordunun mücadele gücünü de olumsuz etkilemiştir. Neticede Haçlılar, VII. Haçlı Seferi’nde salgın hastalıkların da etkisiyle pek çok kayıp vererek

⁵⁶ Zehebî Tarih, 47/50-51.

⁵⁷ Zehebî Tarih, 47/49-50; Ebü’l Fidâ, *Muhtasar*, 3/219; Makrîzî *Sülûk* 1/455; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 3/230; Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, 154. IX. Louis Josselin köprüyü yıkması için talimat verdiğini fakat onların bir şey yapamadıklarını belirtir. Muhtemelen Müslüman okçuların oklarından kaçmak için köprüyü yıkamışlardır. Bir zamanlar kurtulmalarını sağlayan köprü, şimdide savaşa kaybetmelerine sebep oldu.

⁵⁸ Yukarıda IX. Louis’in asker sayısı 25.000 kişi olduğu söylenilmiştir. Buradaki sayıda ise 30.000 kişinin öldürüldüğü bilgisi verilmektedir. IX. Louis, Kıbrıs’a geldiğinde muhtemelen Hospitalier, Tepmlier ve diğer Haçlı birlikleri IX. Louis’e askeri destek vermiştir. Sayı böylece 30.000’e ulaşmıştır.

⁵⁹ Zehebî Tarih, 47/51.

⁶⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 235.

⁶¹ Nadir Karakuş, *Haçlı Seferlerinde Tıp*, Hiper Yayın, İstanbul, 2020, 130.

yenilmiştir. Ayrıca Haçlılar, bu salgın hastalıkları, sefer esnasında işlemiş oldukları günahlardan dolayı Tanrı'nın kendilerine verdiği ilahi bir ceza olarak görmüşlerdir.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Onur Çalışır. *Denizaşırı Ülke'den Havadisler, Haçlıların Mektupları (1097-1252)* Kutlu Yayınevi, 1. Baskı, Ekim, İstanbul, 2018.

Ahmed b. Abdülvehhab en-Nüveyri. *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*. nşr. M. Ebü'l-Fazl-Ali M. el-Bicâvî Hüseyin Nassâr vd. (Kahire: 1975-1985), 29; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*, nşr. M. Ziyâeddin er-Reyyis-M. Mustafa Ziyâde (Kahire: 1992), 30; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*, nşr. Muhammed A. Şaîre-M. Mustafa Ziyâde (Kahire: 1990), 31; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*, nşr. el-Bâz el-Arînî-Abdülaziz el-Ehvânî (Kahire: 1992), 32; Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*, nşr. Fehim M. Şeltût-Abdülaziz el-Ehvânî-Saîd A. Aşûr (Kahire: 1998), 33, Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*, nşr. Mustafa Hicâzi-M. Mustafa Ziyâde), Kahire, 1997.

Cemâleddin Muhammed b.Salim b. Vâsıl. *Müferricü'l-kürûb fi ahbâri Benî Eyyûb*. nşr Ömer A. Tedmûri, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2004.

Christopher Tyerman. *Bir Haçlı Seferi Nasıl Planlanır? Yüksek Orta Çağ'da Akıl ve Dinî Savaş*. çev. Murat Çaylı, Selenge Yayınları, 1. Baskı, Ekim, 2021.

Claude Cahen. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. çev. Mustafa Daş (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 4. Baskı, 2018.

Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri*. Dünya Yayıncılık, 4. Baskı, Mart, 2013.

Fehmi Tabak. *Enfeksiyon Hastalıkları el Kitabı*. İstanbul: Medikal Yayıncılık, İstanbul, 2005,

Frederick Peryy. "Saint Louis (Louis IX. of France)" *The Most Christian King* (New York: The Knickerbocker Press, 1901.

Gülden Sönmez Tamer. *Kocaeli'de Sıtma Epidemiyolojisi*. Türkiye Parazitoloji Dergisi, 34(4): 313, 2008.

- Hakkı Dursun. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- Hassan Hallâk- Abbas Sabbağ. *el-Mu'cemü'l-Cami' fi'l-Müstalahati'l-Eyyûbiyye ve'l-Memlûkiyye ve'l-Osmâniyye*. (Beyrut: Dârü'l- 'İlmîlî'l-Melâyin, 1999.
- Henry Binsse. *A History of France*. London: Universty Paperback Methuen&Co Ltd., 1941.
- İbn Ebî Usaybia ebu'l-Abbas Ahmed b. el-Kasım. *Uyûnü'l-Enbâ fi Tabakâti'l-Etibbâ*. thk. Nizâr Ridâ, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Tağriberdi Ebü'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf. *en-Nücümü'z-Zahire fi Mülûk-i Mısır ve'l-Kâhire*. nşr. Fehim M. Şeltut, Kahire: 1970.
- İbnü'l-Furât, Nasıruddin Muhammed b Abdürrahim b. Ali. *Târihu'd-Düvel ve'l-mülûk: Târihu İbni'l-Furât*. VII (nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin) Beyrut, 1939, IX/1 (nşr. Kostantin Züreyk), Beyrut, 1936, IX/2 nşr. Kostantin Züreyk-Necla İzzeddin), Beyrut, 1938.
- İmâdüddin İsmail b. Ali Ebü'l-Fidâ. *el-Muhtasar fi ahhâri'l-beşer*. nşr. Muhammed Azb v. dğr., I-IV, 1998-1999.
- İsmet Çanım. *ed-Devletü'l-Eyyûbiyye ve's-Salibiyyûn*. İskenderiye: Dârü'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 1190.
- Jean de Joinville. *Bir Haçlının Hatıraları*. çev. Cüneyt Kanat (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 3. Baskı, 2020.
- Jean Richard, *Haçlı Seferleri Tarihi*. Selenge Yayınları, çev. Özge Özdemir, 1. Baskı, Şubat, 2022.
- Jean Richard. *Saint Louis: Crusader King of France*. New York: Cambridge University Press, 1992.
- Jim Bradbury. *The Medieval Siege*. Suffolk: Boydoll & Brewer,1992.
- Lamp, Harold. *Selâhaddin Eyyûbi ve Haçlılar*. Çev. Sinem Ceviz, İstanbul, 2017.
- Makrîzî, Takıyüddin Ahmed b. Ali. *Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*. nşr. M. Mustafa-Sâid A. Âşûr. 1-12 Cilt. Kahire:1956-1973.
- Marius Sepet. *Saint Louis*. London: Duckworth Publisher, 1899.
- Mathew Paris. *Chronicles of Matthew Paris: Monactis life in the Thirteenth Century*. London: 1872.
- Murray Alan. *The Crusades: an Encyclopedia*. California: Library of Congress Cataloging in Publication Data, 2006.
- Nadir Karakuş. Baybars. Ensar Neşriyat, 1. Basım. İstanbul, 2022.
- Nadir Karakuş. *Haçlı Seferlerinde Tıp*. Hiper Yayın, İstanbul, 2020.
- Peter Jackson. *The Seventh Crusade 1244-1254: Sources and Documents* London: Taylor&Francis Ltd., 2009.

Peter Lock. *The Routledge Companion to the Crusades*. New York: Taylor&Francis Group, 2006.

Richard Girard de Bury. *Histoire de St. Louis, Roi de France*. Qontro Classic Books, 2010.

Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. Türk Tarih Kurumu, 4. Baskı, Ankara, 2019.

Sıbt İbnü'l-Cevzi. *Mir'atü'z-Zaman fî Tevârihi'l-Âyân*. Thk. İbrahim Zeybek, Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk, 2009.

Süleyman Özbek, Şehri Karakaş. *VI. Haçlı Seferi Gölgesinde Kutsal Roma İmparatoru II. Friedrich ve Eyyûbî Sultanı Melik Kâmil Dostluğu*. USAD, Güz, 15, 2021.

Thomas Andrew Archer. *The Crusades; The Story of the Latin Kingdom of Jerusalem*. New York: Publisher, 2015.

Thomas Asbridge. *Haçlı Seferleri*. çev. Ekin Duru, Say Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

Tolgahan Karaimamoğlu. *Ortaçağ Avrupa'sında Salgın Hastalıklar*. Selenge Yayınları, İstanbul, 2021.

Zehebi, İmam Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyerü'l- A'lemi'n-Nübelâ*. el-Müessesetü'r-Risâletü, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beyrut: 1975).